

Transformations of Family During the COVID-19: A Phenomenological Study in Tehran

Atefe Poolaei¹, Seyed Mohsen Banihashmi^{*2}, Asmeh Ghasemi³, Baqer Saroukhani⁴

1. Ph.D. Student of Cultural Sociology, Department of Sociology, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, , Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
<https://orcid.org/0009-0009-7516-6770>
2. Professor, Faculty of Culture and Communication, Soore University, Tehran, Iran.
<https://orcid.org/0000-0001-9276-3360>
3. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
<https://orcid.org/0000-0003-3119-1017>
4. Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
<https://orcid.org/0000-0003-1912-3409>

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article History:

Received:

May 13, 2024

Accepted:

August 26, 2024

Keywords:

Phenomenology,
Transformations of Family,
Qualitative Research,
Tehran, COVID-19.

Introduction: The family is the primary setting for the transmission of vocabulary, cultural heritage, and moral values to individuals, and thus, it serves as the initial ground for the formation of meaning. Families are at the forefront of major events and cultural transformations. One of the most significant events of the contemporary era, which affected all aspects of human life, particularly the family unit, was the COVID-19 pandemic. During this time, Iranian families experienced shifts in meaning that differed from those previously shaped over decades. This study aims to investigate changes in the meaning and function of the family during the COVID-19 pandemic. **Method:** Given the complexity of qualitative analysis on a large scale, this study specifically focuses on Tehran, Iran. The research employed a descriptive phenomenological approach. The sample comprised 17 households selected from various areas across Tehran between 2020 and 2021, using theoretical sampling. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using Moustakas' coding method. **Finding:** Based on the qualitative analysis, transformations in family structure and function during the pandemic can be categorized as follows: family restructuring (in both dynamic and receptive forms), revealing previously hidden family dynamics, dissociation of family members, virtualization of family functions, and reconsideration of family values. **Conclusion:** The findings indicate that the COVID-19 pandemic led individuals to deeply reconsider the structure, values, and roles within the family. This process, influenced by social distancing, increased use of virtual space, fear of mortality, and the disruption of daily life, resulted in substantial changes to the concept, expectations, and practices of family life. Additionally, it uncovered aspects of family dynamics that had previously been neglected or suppressed.

Cite this article:

Poolaei, A., Banihashmi, S.M., Ghasemi, A., Saroukhani, B. (2024). Transformations of Family During the COVID-19: A Phenomenological Study in Tehran. *Journal of Islamic-Iranian Family studies*. 4(2), 21-37

Seyed Mohsen Banihashmi**Corresponding
Author****Address :** Faculty of Communication and Media Sciences, IRIB(Media) University, Tehran,
Iran.**Email:** smohsenb@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

The family serves as the primary institution for transmitting cultural heritage, language, moral values, and foundational meanings to successive generations. The ways individuals perceive and understand social phenomena shape their responses to life's challenges. Understanding these perceptions allows for a nuanced interpretation of people's lived experiences. The COVID-19 pandemic, with its wide-ranging social disruptions, deeply impacted the Iranian family structure. Isolation, economic stress, increased familial conflict, and the necessity for families to assume roles of other social institutions (such as education and healthcare) introduced unprecedented challenges. Consequently, the family took on a meaning distinct from that formed over prior decades, influencing roles, interactions, functions, and values. This study aims to explore the shifts in the concept and experience of family life among Tehran residents during the pandemic, addressing questions such as: What were the pre-pandemic perceptions of family? How did these perceptions evolve in response to the pandemic? How can these shifts be categorized?

Methodology

This study employed a qualitative approach, with a phenomenological method chosen to examine the evolution of family meaning during the COVID-19 pandemic. Purposeful sampling was used to select Tehran residents for in-depth interviews. Collected data were coded and analyzed through bracketing to capture participants' authentic experiences. The final analysis identified major themes to describe transformations in family dynamics.

Results

The qualitative analysis of family dynamics during the COVID-19 pandemic in Tehran revealed significant transformations in family structure and function. Key findings indicate that families underwent restructuring, displaying both dynamic and receptive forms, as they adapted to new realities imposed by the pandemic. Notably, previously hidden family dynamics surfaced, prompting members to confront underlying issues and generational divides. The pandemic also led to a disassociation among family members, affecting emotional cohesion and increasing reliance on virtual communication for maintaining relationships. Additionally, families began to critically reevaluate their core values, reshaping their understanding of love, support, and responsibility. This study underscores the profound impact of the pandemic on familial interactions and highlights the necessity for further exploration into these evolving dynamics as families navigate ongoing challenges.

Discussion

The COVID-19 pandemic has fundamentally altered the dynamics of family life in Tehran, revealing both adaptive and maladaptive responses among families. As families faced unprecedented challenges such as isolation, economic stress, and increased conflict, the traditional roles and meanings associated with family began to shift significantly. The study highlights that while some families actively sought to adapt to new realities—embracing digital platforms for communication and support—others struggled with passive acceptance of their circumstances, leading to fragmentation and emotional strain. This duality in response underscores the complexity of familial relationships during crises, as underlying issues and generational divides became more pronounced. Moreover, the pandemic prompted a reevaluation of core family values, reshaping perceptions of love, responsibility, and support within the familial context. These findings emphasize the need for a deeper understanding of how crises like COVID-19 can catalyze profound changes in family structures and interactions, revealing both vulnerabilities and strengths within the family unit.

Conclusion

The findings underscore that the COVID-19 pandemic prompted a deep re-evaluation of family structure, values, and roles. Social distancing measures, increased reliance on virtual communication, the looming fear of mortality, and the general upheaval of daily life catalyzed significant changes in how families understood and practiced their relationships. This period of crisis exposed previously overlooked or suppressed family dynamics, leading to a reimagining of family roles, expectations, and values in response to evolving challenges.

Limitations and Suggestions

This research has several limitations that could be addressed in future studies. One limitation is the potential for the topic to be examined across different time periods and geographical areas, which could enhance the richness of the data obtained. Additionally, the qualitative method used in this study has limitations related to sample selection and data collection, particularly due to the diversity of families in Tehran and the need for quantitative studies to further explore the findings. Comparing this study with other similar research can provide a broader image of the effects of post-COVID transformations on families, illustrating how the pandemic has influenced familial relationships, members' emotions towards themselves and others, collective activities with close ones, as well as family values and norms.

Funding

This research article was conducted without any funding or financial support. All aspects of the study were carried out independently, ensuring the integrity and impartiality of the findings.

Ethics Approval and Consent to Participate

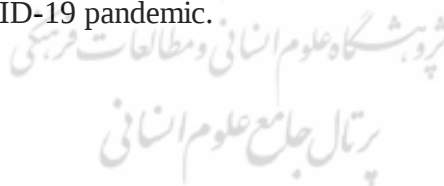
Ethics approval for this study was obtained from the relevant institutional review board, ensuring that all research procedures adhered to ethical standards. Informed consent was secured from all participants prior to their involvement, with assurances that their anonymity and confidentiality would be maintained throughout the research process. Participants were fully informed about the study's purpose, procedures, and their right to withdraw at any time without consequence. Their voluntary participation was crucial in providing valuable insights into the evolving dynamics of family life during the COVID-19 pandemic.

Acknowledgements

I would like to express my heartfelt gratitude to the esteemed professors and experts in the fields of social sciences, communication, psychology, cultural studies, and family studies who participated in this research. Their invaluable insights and expertise have significantly enriched this study. Additionally, I extend my sincere appreciation to the families residing in Tehran who generously shared their experiences and perspectives. Their willingness to engage in this research has provided a deeper understanding of the evolving dynamics of family life during these challenging times.

Conflict interests

The authors declare that there are no conflicts of interest related to this research. All contributors have disclosed any potential financial or personal relationships that could be perceived as influencing the study's outcomes. The integrity of this research was maintained by adhering to ethical guidelines and ensuring transparency throughout the research process. This commitment to ethical standards reinforces the credibility of the findings and underscores the importance of unbiased research in understanding family dynamics during the COVID-19 pandemic.

بررسی پدیدارشناختی تحول خانواده در دوران پاندمی کرونا: مطالعه موردی شهر تهران

عاطفه پولایی^۱، سید محسن بنی هاشمی^{۲*}، عاصمه قاسمی^۳، باقر ساروخانی^۴

۱. دانشجوی دکتری جامعه شناسی فرهنگی، گروه جامعه شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

<https://orcid.org/0009-0009-7516-6770>

۲. استاد دانشکده فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه بین المللی سوره، تهران، ایران.

<https://orcid.org/0000-0001-9276-3360>

۳. استادیار گروه جامعه شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران

<https://orcid.org/0000-0003-3119-1017>

۴. استاد گروه جامعه شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران

<https://orcid.org/0000-0003-1912-3409>

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت:

۲۴ اردیبهشت

۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۵ شهریور ۱۴۰۳

واژه های کلیدی:

پدیدارشناسی، تغییرات خانواده، تحقیق کیفی، تهران، کرونا

مقدمه: خانواده نخستین بستری است که ذخیره واژگانی، اندوخته های فرهنگ و تمدن و ارزش های اخلاقی را به فرد انتقال می دهد. از همین رو خانواده محمل اولیه شکل گیری معنا محسوب می شود، و در خط مقدم وقایع عظیم و تحولات فرهنگی قرار دارد. یکی از مهم ترین وقایع مهم عصر حاضر که همه عرصه های زندگی بشر به ویژه نهاد خانواده را دستخوش تغییر ساخت فراگیری پاندمی کرونا بود. در جریان فراگیری کرونا خانواده ایرانی معنایی متفاوت از چیزی پیدا کرد که طی دهه های قبل صورت بندی شده بود. مسئله اصلی پژوهش حاضر بررسی تحولات معنای خانواده در دوران همه گیری کرونا و تغییرات آن است. **روش:** از آن جاکه بررسی کیفی به صورت گسترده و پرداخت آن در مقیاس های کلان ممکن نیست تمرکز مطالعه حاضر به صورت خاص بر شهر تهران متمرکز است. در این مقاله از روش پدیدارشناسی توصیفی (استلایی) استفاده شده است. نمونه گیری این تحقیق به صورت نظری بوده است بدین صورت که نمونه های این تحقیق ۱۷ خانوار بوده اند که در سال های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۰ از میان خانواده های ساکن مناطق مختلف شهر تهران انتخاب شده اند. روش جمع آوری داده ها نیز مصاحبه نیمه ساختاریافته بوده است و داده ها با روش کدگذاری به شیوه ماستاکاس تحلیل شده اند. **یافته ها:** مبنای تحلیل یافته های کیفی این تحقیق می توان تحول خانواده را در دوران همه گیری کرونا به شرح زیر صورت بندی کرد: بازسازی خانواده (به دو شکل پویا و پذیرا)، آشکارسازی چهره های پنهان خانواده، گسست در میان اعضا، مجازی شدن کاردهای خانواده، بازاندیشی در ارزشهای خانواده. **نتیجه گیری:** نتایج این تحقیق نشان می دهد که پاندمی کرونا با واداشتن افراد به بازاندیشی عمیق در ساختار، ارزش ها و کارکرد خانواده در پی تحول در شبکه روابط، قرنطینه، گسترش استفاده از فضای مجازی، ترس از مرگ و بحرانی شدن زندگی روزمره باعث تغییرات عمیق در مفهوم و عملکرد و انتظارات خانواده شد و تجربه ای متفاوت از زندگی خانوادگی را شکل داد که با افشگری از موارد نادیده گرفته یا انکار شده درون خانواده بود.

استاد:

پولایی، عاطفه، بنی هاشمی، سید محسن، قاسمی، عاصمه، ساروخانی، باقر. (۱۴۰۳). بررسی پدیدارشناختی تحول خانواده در دوران پاندمی کرونا: مطالعه موردی شهر تهران. فصلنامه مطالعات اسلامی ایرانی خانواده. (۲)۴. صص ۳۷-۲۱.

نویسنده

سید محسن بنی هاشمی

مسئول:

نشانی: دانشکده علوم ارتباطات و رسانه، دانشگاه صدا و سیما، تهران، ایران.

ایمیل: smohsenb@yahoo.com

مقدمه

خانواده بنیادی‌ترین و اولین گروهی است که انسان در آن پا می‌گذارد و مراحل اجتماعی شدن و پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای جامعه را طی می‌کند. خانواده بستر اولیه برای شکل‌گیری معنا محسوب می‌شود، چرا که خانواده نخستین عرصه‌ای است که ذخیره واژگانی، اندوخته‌های فرهنگ و تمدن، ارزش‌های اخلاقی، زمینه‌های صیوریت و تحول را به فرد انتقال می‌دهد. از این رو با تغییر و تحولات عملکرد، معنا، وظایف و اشکال خانواده در نقطه عطف‌های تاریخی و اجتماعی، نحوه زیست و تداوم زندگی بشر نیز تحت‌تأثیر قرار گرفته و صورت‌های جدیدی به خود می‌گیرد. یکی از این نقاط عطف بسیار مهم، وقوع بحران‌های جهانی از جمله پاندمی‌ها است که همه نهادها و پدیده‌های اجتماعی از جمله خانواده را تحت‌تأثیر خود قرار می‌دهد.

فراگیری ویروس کرونا با شکل‌گیری وحشت گسترده در سطح جهان همراه بود همچنین تغییراتی به وقوع پیوست که بشر هرگز خود را آماده مواجهه با آن نمی‌دید. به دلیل اهمیت فاصله‌گذاری و قرنطینه بشر خود را در موقعیتی یافت که باید همه جنبه‌های زندگی اجتماعی زندگی خویش را به خانه و خانواده محدود می‌کرد. همان‌گونه که ایمانی جاجرمی تأکید می‌کند: «اجرای سیاست فاصله‌گذاری اجتماعی که منجر به تعلیق بخش عمده تعاملات اجتماعی شده بود در حوزه‌هایی چون خانواده بیشترین پیامدها را داشته است.» (Imani Jajermi, 2020).

در این دوران خانواده که طی سال‌های به دلیل شکل‌گیری نهادهای موازی در سال‌های قبل همچون نهاد آموزش و پرورش و رسانه، بخشی از کارکردهای اساسی خود را به این نهادها واگذار کرده بود، مجدداً جایگاهی کلیدی و حیاتی پیدا کرد. اما یک نکته اساسی در این چرخش مجدد به خانواده در دوران همه‌گیری کرونا از وجه دیگری قابل‌تأمل است. اینکه بسته به معنایی که افراد از یک پدیده اجتماعی در ذهن دارند رفتار متفاوتی را در برابر یک موقعیت یا پدیده واحد از خود نشان می‌دهند. در حوزه خانواده «هر فرد از رهگذر ارتباط با خانواده، دوستان و فرهنگ بزرگ‌تر، یک معنای شخصی کسب می‌کند. معنایی که یک فرد در خصوص خانواده در ذهن می‌پروراند در فهم کنش‌های او بسیار بااهمیت است» (willoughby, 2013). «خانواده مهم‌ترین گروه خویشاوندی است که نقش مهمی در تولید و تداوم نسل در جامعه از طریق فرزندآوری از یک‌طرف و اجتماعی‌کردن فرزندان و آماده نمودن آن‌ها برای زندگی آینده و پذیرش نقش‌های اجتماعی از سوی دیگر بر عهده دارد. خانواده به معنی واقعی از حضور مادر، پدر و فرزندان در یک مکان و فضای اجتماعی و فرهنگی مشترک تشکیل می‌شود.» (Azadarmaki, 2018).

در همین راستا چاو و همکاران (۲۰۲۰) معتقدند وقوع همه‌گیری کرونا با تغییرات گسترده‌ای در روال عادی زندگی خانوادگی همراه بوده است. قرنطینه خانگی و فاصله‌گذاری اجتماعی موجب گردیده که فرزندان و والدین زمان بیشتری را در منزل کنار یکدیگر به‌مانند و این امر موقعیت‌های جدیدی را برای اعضای خانواده جهت مشارکت در امور خانواده و تغییر مثبت در نگرش نسبت به نقش اعضا و افزایش تعامل ایجاد کرده است (Cao, 2020). همچنین مارتینز و همکاران (۲۰۲۱) نیز از محققانی هستند که با مطالعه پیامدهای این پدیده با ارزیابی عوامل بالینی و جمعیت‌شناختی مرتبط با سبک زندگی خانواده‌ها از تغییر ذهنیت آنها نسبت به مفهوم خانواده تأکید سخن می‌گویند (Martínez-de-Quel Ó., 2021).

چونگ و همکاران (۲۰۲۰) در یک مطالعه سیستماتیک نشان دادند که استرس والدین در قرنطینه بسیار افزایش پیدا کرده و همین امر منجر به برخورد خشن والدین با کودکان در خانواده شده است. استرس ناشی از فراگیری کرونا خانواده‌ها را دچار سرگشتگی در خصوص چستی خانواده و نقش‌های خود کرده است و از همین رو در کارکرد عاطفی خانواده اختلالات جدی به وجود آمده است (Chung G, 2020). قاسمی (۱۴۰۰) نیز در تحقیق خود نشان داد که ویروس کرونا بر تعاملات خانوادگی و سبک زندگی تأثیرات جدی گذاشته است. این مطالعه با استفاده از روش کمی و نمونه‌گیری تصادفی در تهران انجام شده و ۴۰۰ خانواده مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتایج نشان داده‌اند که افراد مبتلا به کرونا دارای سطح پیشگیری کمتری بوده و ارتباطات اجتماعی فراگیرتری داشته‌اند. همچنین، شدت بیماری در دوره اول ممکن است بر تجربه بیماری در دوره دوم تأثیرگذار باشد، به ویژه در افرادی که شدت بیماری در دوره اول بیشتر بوده است (Ghasemi, 2021). نظری (۲۰۲۱) نیز در تحقیق خود نشان داد که عادت‌ها، آداب و رسوم، رفتارها و کنش‌های افراد و مواردی دیگر مجموعه‌ای از مصادیق سبک زندگی هستند که پس از فراگیری ویروس کرونا دست‌خوش تغییر گشته‌اند. از این رو ویروس کرونا گاه با تناقض و ناهنجاری و گاه با پیشرفت‌های بزرگ و افتخارآمیزی همراه بوده، درحالی که تعادل میان این ناهنجاری‌ها و پیشرفت‌های مهم خانواده‌ها را با بحران‌های جدی روبرو کرده است (Nazari, 2021). تاجبخش (۱۳۹۹) نیز در مقاله‌ای تأکید می‌کند که ویروس کرونا و بیماری کووید-۱۹ به نحوی ساختارهای اجتماعی و سبک زندگی انسان‌ها را تحت تغییر قرار داده است. در واقع یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهند که ویروس کرونا علیرغم هزینه‌های جامعه، فرصتی برای بازنگری در سبک زندگی ارائه داده است و تحولات عظیمی را در این زمینه به وجود آورده است (Tajbakhsh, 2020).

بررسی فرایند تحول در نقش‌ها، مواجهات، عملکردها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی بااهمیت است. به دلیل تازه بودن فراگیری پاندمی کرونا به عنوان یک بحران در سطح جهانی، با وجود توجهات بسیار به پیامدهای این پدیده هنوز به قدری که پاسخ‌گوی نیازهای تحقیقاتی ما باشد، مطالعات عمیق و همه‌جانبه‌ای در خصوص اثرات این پدیده صورت نگرفته است و پژوهش‌های انجام شده اغلب به بررسی پیامدهای ویروس کرونا در تغییر عملکرد و اشکال خانواده پرداخته‌اند. از این رو این مطالعه در تلاش است تا از وجهی دیگر و با تأکید بر وجوه تفسیری پدیده کرونا را مورد بررسی قرار دهد. بنا بر مطالبی که مطرح شد می‌توان گفت مسئله پژوهش اصلی حاضر بررسی تجربه خانواده‌ها از تحولات صورت گرفته در این نهاد قبل و بعد همه‌گیری کرونا است. از آنجاکه بررسی کیفی به صورت گسترده و پرداخت آن در مقیاس‌های کلان ممکن نیست تمرکز مطالعه حاضر به صورت خاص بر شهر تهران است. می‌توان گفت شهر تهران به عنوان پرجمعیت‌ترین شهر کشور به جهت تنوع جمعیتی، قومیتی، طبقاتی و فرهنگی، فضایی ناهمگون و پرچالش را برای خانواده ایرانی ایجاد کرده است و منجر شده که به عنوان شاکله‌ای از خانواده‌هایی با ویژگی‌های مختلف به مورد مناسبی برای مطالعه مبدل شود. به‌نحوی که خانواده‌های ساکن شهر تهران به لحاظ مختلف در جمع‌گرا (سنتی) یا فردگرا (مدرن) بودن، میزان تحصیلات، قومیت، جمعیت خانوار و تعداد فرزندان، موقعیت اقتصادی و میزان دسترسی به امکانات رفاهی و تفریحی تنوع گسترده‌ای دارند. بر این اساس سؤالات پژوهش حاضر را به شرح زیر است:

مردم شهر تهران پیش از وقوع پاندمی کرونا چه درک و فهمی از معنای خانواده داشتند؟

خانوارهای شهر تهران پس از وقوع پاندمی کرونا چه تحولاتی را پشت سر گذاشته‌اند؟

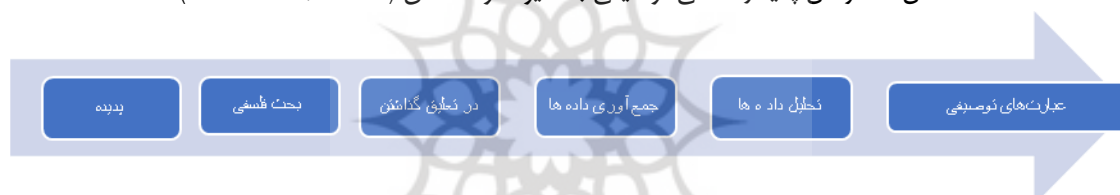
تغییرات خانواده در دوران فراگیری کرونا را در میان شهروندان تهرانی چگونه می‌توان سنخ‌بندی کرد؟

روش‌شناسی

ماهیت و ویژگی مسئله پژوهش حاضر به لحاظ سطح بررسی، لایه‌های متفاوت پدیده مورد مطالعه، پیچیدگی و اهمیت دستیابی به اطلاعات دقیق، گویا و در نهایت ارائه روایتی جامع از آنچه که مورد تحلیل و بررسی قرار خواهد گرفت، استفاده از روش کیفی را طلب می‌کند. زیرا: «این رویکرد ارتباط خاصی با مطالعه روابط اجتماعی دارد و محقق اجتماعی را ملزم به بررسی این مسئله می‌کند که آنچه واقعیتهای بیرونی و عینی در عالم به نظر می‌رسد، در حقیقت وجه برساختی دارد. به عبارت دیگر چون این رویکرد انسان را کنشگری فعال، هوشیار و عموماً مسلط بر ساخت‌های اجتماعی بیرونی و حالات ذهنی درونی خود می‌بیند، فهم بسیار متفاوتی از انسان و ماهیت نظم اجتماعی و ساخت اجتماعی به دست می‌دهد.» (Zakaei, 2011).

با توجه به ماهیت تفسیری این پژوهش روش پدیدارشناسی توصیفی (یا استعلایی) انتخاب شده است که بر اساس آن پس از انتخاب موضوع یا پدیده مورد مطالعه، محقق به گردآوری داده‌ها از اشخاصی (نمونه‌هایی) می‌پردازد که تجربه آن موضوع را دارند و به بسط و ترکیبی توصیفی از جوهره و ماهیت تجربه می‌پردازد و به دو سؤال پاسخ می‌دهد: چه چیزی تجربه شده و چگونه تجربه شده است؟ (Moustakas, 1994). مراحل انجام این روش به شرح زیر بوده است:

شکل ۱: مراحل پدیدارشناسی توصیفی به شیوه موستاکاس (Creswell, 2012)

نمونه‌گیری در این تحقیق به شیوه نظری بوده است. در این پژوهش، محقق با مشورت استادان علوم اجتماعی، نمونه‌های اولیه را از مناطق ۲۲گانه شهر تهران انتخاب کرده است. نمونه‌های این پژوهش ۱۷ خانوار از مناطق مختلف تهران بودند که با آن‌ها به شیوه نیمه ساختاریافته مصاحبه شد. این پژوهش در بازه زمانی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ انجام شد. انتخاب نمونه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت و کفایت اطلاعات با مشورت با کارشناسان و بر مبنای پاسخ به سؤالات تحقیق و تکمیل روایت نهایی پژوهش بررسی شد. نمونه‌ها شامل خانواده‌هایی بودند که تجربه قرنطینه در این دوران را داشته‌اند. تلاش شد که نمونه‌های به لحاظ تنوع بر مبنای منطقه سکونت، تنوع در تعداد، شغل، تحصیلات و سن اعضا انتخاب شوند. همچنین تلاش شد مشارکت‌کنندگان از نظر متغیرهای مهم اقتصادی اجتماعی، دارای حداکثر تنوع باشند و توضیحات روشنی در خصوص فرهنگ، زمینه، انتخاب و ویژگی‌های شرکت‌کنندگان ارائه شود. در این پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته ابزاری است که به پژوهشگر کمک می‌کند تا بهتر بتواند افکار و احساسات مردم را در مورد مسئله‌ای دریافت کند.

فرایند انجام پژوهش و تحلیل داده‌ها: در اولین مرحله تحلیل داده‌ها پس از مکتوب کردن داده‌های حاصل از مصاحبه و یادداشت‌های پژوهشگر گزاره‌های بامعنی و مهم جهت نگارش توصیفی از تجارب مشارکت‌کنندگان ارائه شد. سپس محقق به نگارش شرح مفصل‌تری از چگونگی شکل‌گیری تجربه تحول معنای خانواده از منظر مشارکت‌کنندگان تحقیق پرداخته است. یافته‌ها مبنای حساسیت‌های نظری برآمده از ادبیات تحقیق و پیشینه تجربی پژوهش به صورت آزاد کدگذاری شده است. در این میان از روش موستاکاس پیروی شده که براساس آن: «محقق باید در مورد تجربه خویش و زمینه و موقعیتی

که بر تجربه‌اش اثر گذاشته است بنویسد» (Moustakas, 1994). به این ترتیب از طریق ادغام و یک پارچه نمودن کدهای آزاد به کدگذاری انتخابی پرداخته شده و توصیفات اولیه در مضامین کلی‌تری صورت‌بندی شده‌اند. در ادامه با یکپارچه کردن مضامین انتخابی ذیل مضامین اصلی‌تر و انتزاعی تلاش محقق بر این بوده که جوهره پدیده را عیان سازد. به‌طور کلی می‌توان گفت که در این پژوهش مراحل تحلیل داده‌ها و رسیدن به جوهره پدیده به شیوه زیر انجام شده است:

جدول ۱. مراحل تحلیل داده‌ها (اقتباس از جیرینگ، ۲۰۰۴، به نقل از بودلایی ۱۳۹۷)^۱

مرحله و عنصر	اجزای عناصر
۱. فرمول‌بندی انتزاعی ۱.۱. گرایش در جهت‌گیری ۱.۲. چهارچوب نظری	موضع معرفت‌شناختی و دیدگاه هستی‌شناختی پژوهشگر: ۱.۱. تفسیری (پدیدارشناسی توصیفی هوسرل) ۱.۲. پژوهشگر در اجرای این پژوهش از چهارچوب نظری، صرفاً در انتهای پژوهش برای مقایسه یافته‌های این پژوهش با مبانی نظری موجود بهره می‌برد
۲. اجرای پژوهش ۲.۱. تمرکز بنیادین	۱. پژوهشگر، آگاهانه پیش‌فرض‌ها را کنار می‌گذارد ۲. آشکارسازی
۳. پیش‌فرض درونی (مربوط به پژوهشگر)	تلاش برای تطبیق کلیه پیش‌فرض‌های مبتنی بر دانش شخصی پژوهشگر، تاریخ فرهنگ مفروضات، باورها، تجربیات، ارزش‌ها و تعهدها پیش‌فرض‌های مبتنی بر جهت‌گیری‌ها و نظریه‌های علمی و دانشگاهی این تلاش از طریق کسب آگاهی نسبت به پیش‌فرض‌ها صورت می‌پذیرد
۴. پیش‌فرض بیرونی	پدیده پیش‌فرض‌های مبتنی بر نظریات تاریخ ارزش‌ها یا باورهای مطرح تطبیق نسبی و متخلف در برخی مراحل پژوهش نظیر مسئله‌یابی، سوالات تحقیق، طراحی نمونه مورد مطالعه، مقایسه نتایج با تئوری‌های پیشین آگاهانه از دانش کارآفرینی استفاده خواهد شد
۵. ساختار زمانی	تفصیل آغاز و نقطه پایان: سراسر پژوهش
۶. ترکیب‌بندی پراکته‌ها یا مرزها طراحی شده	پژوهشگر مرزهای پراکت کردن را ترسیم کرده تا عناصر خاصی را به حالت تطبیق درآورد
۷. انسجام مجدد/ خروج از پراکت و سرمایه‌گذاری	پس از بررسی پدیده انجام می‌شود تفسیر داده‌ها پس از بررسی آنها صورت می‌پذیرد

برای سنجش روایی و پایایی این تحقیق از پارادایم «تحقیق طبیعی» لینکولن و گوبا که مفهوم اعتمادپذیری را معرفی کردند استفاده شد. این مفهوم دارای پنج ملاک است:

۱- مقبولیت (روایی داخلی) برای اعتماد به صحت داده‌ها و تفسیرهای ارائه شده از آنها: هرچه داده‌ها باورپذیرتر باشند، مقبولیت آنها نیز افزایش خواهد یافت.

۲- قابلیت اطمینان و ثبات (پایایی): این ملاک ناظر بر پایایی داده‌ها در طول زمان و شرایط است.

۳- قابلیت تأیید (عینیت): این ملاک به میزان تطابق بین ارزیاب‌های مستقل در مورد دقت، ارتباط و معانی به‌دست آمده پرداخته، بر سوگیری‌های محقق نظارت می‌کند.

۴- انتقال‌پذیری (روایی بیرونی): که ناظر به میزان انتقال یا قابل استفاده بودن یافته‌ها به زمینه‌ها یا موقعیت‌های مختلف است و محقق باید تلاش کند تا داده‌های توصیفی کافی جهت ارزیابی قابلیت انتقال به خوانندگان ارائه دهد.

۵- صحت: این ملاک نیز به میزانی که محقق صادقانه و منصفانه سطوح مختلف واقعیت را بیان می‌کند، اشاره دارد (Lincoln and Guba, 1985).

¹ Boudlaie, H. (2017). *Phenomenological research method*. Andisheh Ehsan .

برای تحقق این معیار به سبب بازه زمانی، محقق با داده‌ها طی زمان طولانی درگیر بوده و درون‌مایه‌ها و نکات اصلی هر مصاحبه استخراج گردیده و به شرکت‌کننده منعکس شده یا بازتاب داده شدند تا از درستی آن اطمینان حاصل گشته، مغایرت احتمالی رفع گردد. همچنین با ضبط و یادداشت سریع مصاحبه‌ها، ثبت تمام مراحل تحقیق و ایجاد شرایط یکسان برای تمام مصاحبه‌شوندگان تأمین شده است. از سوی دیگر با استفاده از روش مثلث‌سازی دیگر اعضای تیم تحقیقاتی تعدادی از مصاحبه‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده، در صورت عدم توافق، تیم تحقیقاتی به مشورت پرداختند تا توافق حاصل شود.

یافته‌ها

مصاحبه‌های انجام‌گرفته در فرایند پژوهش پدیدارشناسانه حاضر به‌گونه‌ای پیگیری شد که محقق به کشف نحوه مواجهه و فهم پدیده کرونا در بین خانواده‌های ساکن شهر تهران نائل شود و تحولات منتج از این مواجهه را مورد مطالعه و بررسی قرار دهد. برای دستیابی به اهداف پژوهش و پاسخ به سؤالات آن، ابتدا گونه‌شناسی بر مبنای صورت‌های استحاله یافته در پی تحول خانواده ارائه شده است. ذیل فرایند سنج‌بندی اشکال خانواده در دوران کرونا مضامین مرتبط با تحولات خانواده به عنوان یک پدیده اجتماعی استخراج شده است. تحولاتی که باعث شده افراد درک و فهم متفاوتی از خانواده نسبت به پیش از فراگیری پاندمی کرونا به عنوان یک بحران جهانی داشته‌اند پیدا کنند.

جدول ۲. یافته‌های عمومی تحقیق

شماره مورد	تعداد اعضا	تعداد فرزندان در خانواده	تعداد اعضای وابسته	شغل مادر	شغل پدر
۱	۷	۳	۲ (دو نوه)	خانه‌دار	تولیدکننده
۲	۷	۴	۱ (پدر بزرگ)	خانه‌دار	شاغل در حوزه ساخت و ساز
۳	۴	۲	۰	مترجم	کارمند بانک
۴	۴	۲	۰	فرهنگی	کارمند مخابرات
۵	۶	۳	۱ (مادر بزرگ)	خانه‌دار	داروساز
۶	۳	۱	۰	نقاش	فرهنگی
۷	۵	۳	۰	خانه‌دار	نظامی بازنشسته
۸	۳	۱	۰	معلم مهد کودک	پلیس
۹	۴	۲	۰	نویسنده	نظامی
۱۰	۲	۰	۰	استاد دانشگاه	خبرنگار
۱۱	۲	۰	۰	گرافیکست	عکاس
۱۲	۴	۲	۰	خانه‌دار	تراشکار
۱۳	۵	۳	۰	بالاگر	شغل آزاد
۱۴	۲	۰	۰	خانه‌دار	مهندس
۱۵	۳	۱	۰	بازاریاب بیمه	راننده
۱۶	۴	۲	۰	خانه‌دار	آهنگر
۱۷	۳	۱	۰	روان‌شناس خانواده	کارمند دولت

جدول ۳. صورت‌بندی تحولات خانواده پس از فراگیری پاندمی کرونا در میان خانواده‌های شهر تهران

محورهای اصلی در تحلیل یافته‌ها	مضامین فرعی	فضای مفهومی مضامین
بازسازی خانواده	خانواده پویا خانواده پذیرا	بازنگری در ارزش‌ها بنا به شرایط، بازسازی مجدد خانواده، تغییر الگوهای رفتاری اعضا در جهت بهبود شرایط خانواده، بازاندیشی مثبت حرکت در طیف رفتاری افعال -تسلیم، پذیرش نقص و ضعف خانواده، سازش بی‌چون و چرا!
آشکارسازی چهره‌های پنهان خانواده	افشا شدن رازهای خانواده، شگفتی در برابر واقعیت، ادغان به تفاوت و فاصله نسلی	احساس خیانت، احساس غفلت از خانواده، تلاش برای آگاهی نسبت به موارد مبهم شوک در برابر واقعیت، احساس سرگشتگی و ناآگاهی حساس شدن نسبت به تفاوت نسلی، آگاهی به بالا رفتن سن، بولد شدن تفاوت اعضا، مواجهه با واقعیت به صورت عریان، احساس ناتوانی از فرار از واقعیت
گسست در میان اعضا	احساس نامرئی بودن در خانواده، احساس عدم تعلق به خانواده	احساس جدافتادگی و طرد اعضا، احساس بی‌مهری و قدرناشناسی، ناتوانی در شناخت یکدیگر، عدم تعادل بین برنامه‌ریزی‌ها و دستاوردها گسترده شدن ملوم فاصله، گسترش جنگ و دعوا، از بین رفتن احساس تعلق در خانواده
مجازی شدن کاردهای خانواده	قدرت یافتن فضای مجازی به مثابه عضوی از خانواده، واکنازی کارکردهای خانواده به فضای مجازی، نفوذ فضای مجازی به همه قلمروهای زندگی	احساس ناتوانی در برابر قدرت فضای مجازی، تبدیل شدن فضای مجازی به مرجع اصلی انتخاب سلیقه و تصمیم‌گیری مجازی شدن کار، درس، تفریح، روابط فامیلی، کسب دانش و اطلاعات تسری فضای مجازی حتی به فضاهای خارج از خانواده
بازاندیشی در ارزشهای خانواده	تحول معنای رضایت در خانواده، تغییر ارزش‌های خانوادگی، پررنگ‌شدن مفهوم نابرابری و سلسله مراتب قدرت در خانواده	افزایش شکایت از خانواده، تغییر تصورات از خوشبختی، تغییر ارزش‌های قناعت، محبت، پذیرش و حمایت کار بی‌مزد مادر، تغییر جایگاه رهبر خانواده، فرزندسالاری

مضامین استخراج شده در فرایند تحلیل کیفی داده‌ها به شرح زیر است:

مضمون اول: بازسازی خانواده: می‌توان گفت خانواده‌ها بر مبنای تجربه زیسته خود از قرار گرفتن در شرایط خاص و بحرانی، پس از گذر از طوفان تغییرات به اشکال مختلف مجبور یا خواستار ترمیم روابط و بازسازی خود از نو شده‌اند. ذیل این تم اصلی، زیر مضامین این تم می‌توان از دو چهره بازسازی خانواده یعنی خانواده پویا (که آگاهانه به دنبال بهبود شرایط خویش است) و خانواده پذیرا (که دست از تلاش برای بهبود شسته است) اشاره کرد. شکل نخست اشاره به شرایطی دارد که شاهد خانواده هستیم که به نحوی خود را بازسازی کرده است که عنصر پذیرش و کنار آمدن با آنچه که توان تغییر آن را ندارند و بهبود شرایط قابل بهبود در مرکز ارزش‌های خانواده قرار گرفته است. اعضای این خانواده با توجه به اتفاقات پیش آمده پس از ارزیابی بحران‌ها و در نظر گرفتن هزینه و سود مرتبط با تغییرات مورد نیاز ساختاری در خانواده از تحول در رویه‌های مرسوم زندگی خانوادگی خویش سخن گفتند و بیان داشتند که شکل جدیدی از شبکه روابط، انتظارات، برنامه‌ریزی‌ها و عملکردها را با توجه به شرایط و زمینه‌های تغییر یافته زندگی‌شان ایجاد کرده‌اند که همه اعضا به صورتی پویا بتوانند همزمان با بهره بردن از توانمندی‌ها و استعدادهای خود، در راستای حمایت از یکدیگر و تقویت روحیه همکاری قدم بردارند. در این رویکرد افراد به جای تسلیم شدن در برابر تغییرات به وجود آمده ناشی از بحران تلاش می‌کنند بهترین شکل خانواده را بر سازند و تا جای ممکن باری را از روی دوش یکدیگر برداشته و در کنار یکدیگر برای حل شرایط بحرانی تلاش کنند. معنای خانواده در این گروه پس از کرونا به گروه همدلی، همراه با ارزش‌های پذیرا نسبت به تغییرات سازنده تحول یافته است.

امادر مورد دوم خانواده نسبت به تحولات انجام گرفته کاملاً احساس ضعف و ناتوانی کرده و در برابر تغییرات عظیم ناشی از فراگیری پاندمی کرونا ناتوانی خود را پذیرفته‌اند. در این خانواده آنچه که بیش از حد مشاهده می‌شود این ویژگی است که اعضا نسبت به تغییر سازنده روابط درون خانواده، جایگزینی اعمال روزمره و روتین‌هایی که بر اثر کرونا لغو شده‌اند و نیز مراسم‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و اموری که به ناچار آن را کنار گذاشته‌اند و حتی گذران

سازنده اوقات فراغت کاملاً به شکلی خنثی عمل می‌کنند صورت معنایی از خانواده که با منفعل بودن همراه است بر مبنای شرایطی که پیش می‌آید و همراه با جهت باد حرکت کرده‌اند در این خانواده اغلب شاهد خشونت‌های انفجاری و یک دفعه‌ای، کنترل شدید احساسات اعضای بی‌قدرت، سرکوب ارزش‌های فردی و منتظر ماندن برای هر چه سریع‌تر پایان یافتن کرونا هستیم. در این شرایط اعضا بیش از آنکه حمایت‌کننده باشند از تجربه زیسته‌ای سخن می‌گویند که تحت تنگنا بودن، فشار، استرس و ناراحتی جزء لاینفک آن است. جمع این خانواده خود را در برابر اتفاقات به وجود آمده کاملاً ضعیف، بی‌پناه و ناتوان یافته‌اند. در چنین شرایطی اعضای خانواده به جای تعامل سازنده برای تغییر رویه‌های خویش تا زمانی که امکان شروع فعالیت‌های بیرون از خانه ممکن شود تنها به تحمل شرایط می‌پردازند.

شماره ۱۵: «واقعاً دوران سختی هیچ کاری نمیشه کرد. شاید اولش خیلی گیج بودیم و بهت زده اما بیشتر از همه این ناراحت کننده بود که اون شور و هیجان خانواده به مرور از دست رفت. به مرور به اینجا رسیدیم که فقط تحمل کنیم تا این دوران بگذره. انقدر همه عصبی و بهم ریخته بودن که کوچک‌ترین کاری باعث میشد لوضاع بهم بریزه».

شماره ۴: «فقط دلم می‌خواست زودتر این دوران تموم شه برگردم مدرسه. وقتی نه تفریحی باشه نه بتونی برنامه‌ریزی بکنی و هر لحظه خبر ترساک جدید بشنوی هی سوبه‌های کشنده و جدید یاد ببینی که اطرافیان دارن می‌میرند بعد این وسط تونی با نزدیک‌ترین آدم‌ها به خودت ارتباط برقرار کنی هیچ کاری از دستت بر نمیداد. نمیتونم بیش از این به مامانم یا بابام فشار بيارم خصوصاً اوایل به خودم میگفتم که بار زیادی حلال روی دوششون هست من بیشترش نکنم».

شماره ۸: «من سعی کردم برای زخم و بجه‌ها نقش ضربه گیر رو داشته باشم. اصلاً دلم نمی‌خواست که فشار زیادی را به لونه‌ها وارد کنم ... سعی می‌کردم درک کنم که برای پسر بچه اینکه یکدفعه تنه از خونه بیرون بره دوستاش رو ببینه خیلی کارا رو نکته و این همه انرژی و هیجان را داخل خونه تخلیه کنه خیلی سخته سعی کردم بیشتر با بچه هام رفیق باشم به خانم سخت نگیرم و تا جایی که میتونم مشکلات کاری را وارد خونه و خانواده نکنم هرچند که من جزو کسانی بودم که خیلی آسیب ندیدم اما بعضی خانوادها بودند که واقعاً تا مرز فروپاشی پیش رفتن».

شماره ۳: «انکار هم نمی‌کنم که خود من به عنوان پسر دختر اصلاً سعی نکردم که دیگران را تحت فشار بزارم خیلی سعی کردم درک کنم شرایطو واقعاً کمتر بیرون برم کمتر مشکل به وجود بيارم. این خواست درونی خودم بود و خب از سمت خانواده هم مقابل این درک بود».

همان گونه که مشاهده شد مفهوم خانواده در این دوران که پس از ظهور همه‌گیری کرونا پدید آمد، دگرگونی عمیقی را تجربه کرده است و شکل یک مجموعه همدلی محور را به خود گرفته که اصول همدلانه را تقویت می‌کند.

شماره ۶: «همه تلاش من این بود که باری به دوش بقیه اضافه نکنم می‌دونستم که بالاخره پرم به لحاظ کاری دچار مشکل شده سعی کردم کمتر بیوشم کمتر برگردم کمتر صرف هزینه‌های مختلف می‌کنم شاید تنها چیزی که الان خوب بهش نگاه می‌کنم خیلی زیادت از قبل استفاده کردم اینترنت و گرنه تا حد ممکن صرفجویی کردیم و با همدیگه این شرایط رو رد کردیم و الان قدر آرامشی که هست رو خیلی خوب می‌دونیم چون از یک مرحله بحرانی گذر کردیم که فکرش نمی‌تونم بکنم دوباره اون اتفاقاها برامون تکرار شه».

مضمون دوم: آسکار سازی چهره‌های پنهان خانواده: تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که پس از فراگیری کرونا سورپرایزها، شگفت‌زدگی‌ها و تعجب‌ها از لایه‌های تاریک خانواده حاکی از آن است که پیش از کرونا خانواده معنایی ایده‌آل، روشن، مثبت و یکدست برای افراد داشته است که پس از فراگیری کرونا تغییرات همه‌جانبه در زندگی اجتماعی، تحولات عظیم اقتصادی و تغییراتی که حتی جان افراد را به خطر انداخت به کلی این معنای ایده‌آل را عوض کرد و شکل جدیدی از خانواده را رقم زد مواجهه افراد با خیانت همسران، روابط غیرمعمول و خارج از عرفی که والدین از فرزندان شان توقع نداشتند، مواجه شدن با نقش گسترده فضای مجازی به ویژه در زندگی نوجوانان باعث شد که خانواده‌ها در عملکردها، الگوها و رویه‌های خود دست به تغییرات گسترده‌ای زده و نسبت به ارزش‌های پیشین خود بازنگری اساسی داشته باشند خانواده‌ای که لایه‌های پنهان آن افشا شده دربردارنده تجربیاتی در بین اعضای خانواده است که وجوه تاریک یکدیگر را به دلیل اجبار برای در کنار هم قرار داشتند به صورت عریان مشاهده کرده به ناگاهی خویش از جنبه‌هایی از زندگی از خود پی ببرند یافته‌ها نشان می‌دهد که برخی افراد پیش از کرونا هرگز نسبت به برخی اتفاقات و مسائل درون خانواده آگاه نبودند و اضطراب و فشار زندگی در معرض خطر خانواده را به دلیل این نقاط کور مجبور ساخته است.

شماره ۱: «خیلی از موارد رو نمیشه گفت شاید من هرگز قبل از کرونا فکر نمی‌کردم که چقدر موضوع هست که راجع به بجه‌های خود من نمیدونستم به مادر همیشه فکر می‌کنه که بچه هاشو مٹ کف دستش میشناسه اما به روزی به چیزی میسینی از بچه خودت باورث نمیشه مثلاً اینکه میسینی چقدر دخترت بد دهن و چقدر با دوستاش بد صحبت می‌کنه یا اینکه اصلاً اونقدری که فکر می‌کنی سلاسه نیست».

مضمون سوم: گسست در میان اعضا: زمانی که افشا و برملا شدن موارد پنهان درون خانواده آنقدر زیاد می‌شود که اعضا به کلی احساس جدافتادگی کرده و خود را تافته جدابافته‌ای از خانواده می‌دانند می‌توان از گسست در میان اعضای خانواده صحبت کرد. در این حالت اعضا از بهتر شدن روابط به کلی سر باز می‌زنند. تحولات نسلی، انکار مشکلات، اتخاذ رویکرد فرار به جای حل مسئله و نیز فریه شدن زیست مجازی افراد به خوبی به چشم می‌خورد. در این حالت به‌ویژه والدین احساس می‌کنند که جهان‌بینی به کلی متفاوتی از فرزندان خود داشته، هیچ نقطه اشتراکی با آنها ندارند. در این شرایط افراد از تجربیات و قرار گرفتن در شرایطی صحبت می‌کنند که در آن خود را به کلی با دیگر اعضای خانواده غریبه یافته و برای تغییر این شرایط هر چند بسیار تلاش کرده‌اند اما نهایتاً تلاش خود را بی‌فایده یافته‌اند. در این خانواده اعضا مانند حاضران غایبی هستند که به صورت ایزوله برای خود برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری کرده و حتی تفریحات بسیار فردی دارند. معمولاً در این خانواده والدین نسبت به فرزندان احساس عقب‌ماندگی کرده و از اینکه نمی‌توانند به صورت تعاملی تصمیم‌گیری کنند شکایت دارند.

شماره ۲: «مجبور شدن به اینکه توی فضای مجازی باشی واقعاً چشم من رو باز کرد و فهمیدم که چقدر از دنیای نسل جدید هیچی نمیبونم درسه‌های اینا رو نمیفهمم، هدفشون نمی‌فهمم. وقتی ۱۸ سالم شد برنامه ریزی می‌کردم برای کنکور. آیدم چه شغلی داشته باشم. ازواج. درس خوندم. خیلی برام مهم بود اما الان پسر من هدفش فقط پولدار شدن و میل به من می‌گه که من نمی‌خوام ادامه تحصیل بدم خوب وقتی که من و همسرم تو شهرستان بودیم ولی هر دو ادامه تحصیل دادیم باورم نمیشه که بچه من چنین تصمیمی گرفته باشه».

شماره ۱۱: «برای من عجیب‌ترین چیز این بود که دیدم هیچی از علاقه دخترم نمیبونم من اصلاً نمیبونستم bts چی هست حتی نمی‌فهمم که آقا اینا پسرانند یا دخترند چه شکلی‌اند چرا اصلاً دختر من انقدر اینا رو دوست داره حس می‌کنم هیچ درکی از نسل جدید ندارم هر چقدر هم تلاش می‌کنم نمیبونم اینا رو بفهمم خیلی سخته که با اون سلاقی و علائق که خودم داشتم حالا این بچه رو درک کنم که عاشق موزیک کره‌ای که هیچی شم نمیفهمه».

در همین راستا مختاری (۱۳۹۹) معتقد است که «مواجهه بیش از حد اطلاعاتی و همچنین اطلاعات گمراه‌کننده در مهار بیماری کووید ۱۹ ابعاد زندگی افراد را تحت تأثیر قرار داده و سلامت روانی افراد را با مشکل مواجه کرده است. در این میان خانواده نیز از این موج اطلاعاتی در امان نبوده و دستخوش تغییراتی در سطح عملکرد و معنا شده است» (Mokhtari Hessari, 2019).

شماره ۱۳: «من خیلی وقتاً حس می‌کنم که توی خانواده اصلاً کسی منو نمی‌بینه حس می‌کنم که خواسته من برای هیچکس مهم نیست بعضی وقتاً فقط آهنگ گوش میدم گریه می‌کنم نهایتاً با دوستام درد و دل می‌کنم کل تفریح من شده بازی آنلاین یا چت کردن یا بقیه اینستاگرام نت گردی که اونم هر از گاهی بابام مید گوشه رو هم میگیره یکی دوبروز بعد می‌دستم و احساس می‌کنم که چقدر شکسته شدم چقدر با اینکه سن کمی دارم نسبت به همسن و سالان پیرم».

مجازی شدن کارکردهای خانواده: تمامی مصاحبه‌شوندگان نسبت به اهمیت فضای مجازی و قدرت یافتن بی‌نهایت آن در دوران فراگیری پاندمی کرونا و نقشی که بر معنای ذهنی آنها از خانواده داشته تأکید کردند. به این صورت که می‌توان فضای مجازی را حتی عضو جدید خانواده‌های ایرانی دانست. فضای مجازی در حال حاضر به اندازه‌ای تصورات ذهنی افراد از خانواده، ارزش‌های خانواده، امور و تفریحات و به صورت کلی فضای فکری را تغییر داده است که می‌توان از صورتی از خانواده سخن گفت که در آن ذهنیت اعضا نسبت به چپستی خانواده به کلی تحت تأثیر فضای مجازی قرار داده است. اگرچه اغلب خانواده از تأثیرات مثبت و بهبود شرایط زندگی خود با توسل جستن به فضای مجازی سخت گفته‌اند با این حال نگرانی‌هایی متعددی نیز پیرامون این موضوع وجود دارد. آنها حتی آموزش و مشاوره را از فضای مجازی دریافت می‌کنند وجوه زندگی خود را در فضای مجازی عام به خصوص اینستاگرام و سپس تلگرام پیگیری می‌کنند. خانواده‌هایی که نه تنها برای کسب اطلاعات عمومی بلکه ریشه‌های اعتقادی خود را نیز در همین فضای عمومی می‌جویند. آنها قلمروهای زندگی خود را ابتدا در فضای مجازی تعیین نموده، حتی برای برساختن تصویری خوب از خود امور خود همچون اوقات فراغت لاکچری و برگزاری جشن‌ها و مراسم‌هایشان را بر مبنای ترندهای فضای مجازی صورت‌بندی می‌کنند. این موضوع نگرانی‌های اخلاقی جدیدی را برای اعضای خانواده‌های شهر تهران به وجود آورده است. چرا که از یک سو تعریف آنها از مفاهیم مرتبط با خانواده را تغییر داده و از سوی دیگر نیازهایی را شکل داده که پیش از کرونا ممکن است حتی برای افراد بی‌اهمیت به نظر می‌آمده باشند. توسعه روان‌شناسی زرد در این قلمرو مسئله‌ای جدید است که چالش‌های بسیاری را برای اعضا به وجود آورده است.

شماره ۲: «حس می‌کنم اگر یک روز این گوشی رو از دست این بچه‌ها بگیرم همشون دیوونه میشن هیچ کار دیگه‌ای برای زندگی ندارن همه چی شده گوشی همه‌اش دست به گوشی تفریح گوشی رابطه گوشی خاله گوشی فامیل گوشی همه چی شده گوشی».

شماره ۶: «فضای مجازی خیلی مهمه اصلاً دیگه مگه میشه بدون اینترنت زندگی کرد من اصلاً قبول نمی‌کنم حرفی رو که میان میگن اینترنت باعث جدایی افتادن خانواده شده نه اتفاقاً باعث نزدیکی شده پرنیزه بزرگ مادر بزرگ من شهرستان زندگی می‌کنند واقعا اگه اینترنت نبود این بیچاره‌ها حق می‌کردند از اونجا دختر خالما اینا زنگ می‌زدن تماس تصویری می‌گرفتم با پدر و مادر حرف می‌زدیم دلشون باز میشد الان فکر می‌کنم انقدر که من با فامیل شهرستان در ارتباطم با همین فامیلی که تهران داریم در ارتباط نیستیم اینترنت خیلی هم خوبه واقعا لازمه همه خانواده‌ها باید استفاده ازش یاد بگیرن و البته استفاده کن».

بازاندیشی در ارزش‌های خانواده: یکی از مهم‌ترین تحولات به وجود آمده در خانواده تحول در ارزش‌هایی است. پس از فراگیری پاندمی کرونا افراد بازنگری عمیقی در مفهوم رضایت از خانواده داشته و بر مبنای این بازنگری شکل و عملکرد خانواده را مجدداً صورت‌بندی کرده‌اند. اگر زمانی افراد به وضعیت زندگی خود قانع بوده و هر کدام باکمال میل نقش‌هایی که به آنها واگذار شده بود را انجام می‌دادند پس از پاندمی کرونا و واگذار شدن همه کارکردهای نهادهای دیگر به درون خانواده، افراد معنای متفاوتی از رضایت نسبت به خانواده پیدا کردند. مهم‌ترین مسئله در خصوص نارضایتی در خانواده به نابرابری در خانواده باز می‌گردد در حالی که مادر خانواده عموماً بیشتر وظایف را برعهده داشته و بیشترین سختی را تحمل کرده است. تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که مرد یا پدر خانواده همچنان زمام قدرت را در دست داشته و با وجود ناتوانی در مدیریت امور شغلی و اقتصادی خود حرف اول و آخر را در خانواده می‌زده است. در این شرایط به‌خصوص فرزندان اعلام داشتند که دیگر پس از مدتی نمی‌توانستند که رویکرد خوبی نسبت به برابری نقش‌ها در خانواده داشته باشند.

شماره ۱: «احساس می‌کنم که اوتقدری که باید و شاید به نقش من توی خانواده توجه نشده بعد از کرونا... الان میتونم بگم که من یک عالمه مو سفید کردم... انقدر که حرص خوردم... حرص کار شوهرم خوردم حرص درس بچه رو خوردم یعنی هم از به طرف مسائل اقتصادی داشت منو از پا درمیآورد هم اینکه هزار تا کارو باید با هم انجام میدادم».

در خصوص این مضمون می‌توان به دیدگاه مک‌کارتی و ادوازش اشاره کرد که بر اساس آن «هنگامی که در کارکردهای خانواده اختلال ایجاد شود، نظام خانواده دچار کارکردی می‌شود. این وضعیت به خانواده‌هایی اطلاق می‌شود که در ایجاد و تثبیت ارزش‌ها و باورهای فرهنگی و رفتارهای اجتماعی در محیط خانوادگی شکست خورده‌اند» (McCarthy, 2011). خانواده کز کارکرد حالتی از بی‌سامانی را در قالب خانواده‌های برهم‌ریخته و آشفته نشان می‌دهد که در آن بی‌توجهی به یکدیگر، برخورد و درگیری، رفتار ناشایست و خشونت و برفتاری رواج دارد.

شماره ۱۱: «من و شوهرم هر دو تو لوج کرونا با هم دیگه حتی سر کار می‌رفتم تنها جایی بودیم که تعطیل هم نشدیم اما واقعیت اینه که من قدری که باید با اینکه کار می‌کردم از ثمره کارم لذت نبردم تازه خسته کوفته بیا خونه تازه باید به همه جواب پس بدی که مبادا تو ساختمون یکی مریض شه بقیته گردن تو... توی فامیل یکی مریض میشه قطع رابطه کن که به وقت مثلاً کول تو نیافته است مریض شده چون تنها کسی هستی که سر کار میری اما شوهرم کاملاً تو این شرایط با دوست‌هایش سفرش به جا بود ویلا آخر هفته‌ها به جا بود گردش به جا بود».

می‌توان گفت این حالت یکی از موارد چالش‌زا و نگران‌کننده‌ای است که پاسخگویان به آن اشاره کردند زیرا همان‌گونه که رفیع‌پور (۱۳۷۸) اشاره می‌کند: «ازهم‌پاشیدگی هنجارها سبب ایجاد آرزوهای بی‌حدوحد می‌شود و از آنجا که بالطبع این آرزوهای بی‌حد نمی‌توانند ارضا شوند وضعیت نارضایتی اجتماعی پدید می‌آید که در جریان آن اقدامات منفی اجتماعی نظیر طلاق، خودکشی و... ظاهر می‌شود» (Rafipour, 1999).

بحث و نتیجه‌گیری

«خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه بشری است که طی چند دهه گذشته، علی‌رغم پایداری این نهاد در شکل و معنای آن، تغییراتی رخ داده است» (Cavanagh, 2008). با این حال پاندمی کرونا تحول عظیمی را در همه عرصه‌های زندگی اجتماعی به وجود آورد. این تغییر به‌خصوص در نهاد خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد موجود در زندگی اجتماعی بسیار پررنگ است. افراد پیش از کرونا بر مبنای شرایط و زندگی و تجربیاتی که داشتند درک متفاوتی را از خانواده در ذهن خود بر ساخته بودند که کرونا با تحولات عظیم خود آن تصورات را به کلی دگرگون کرد و وحشت از مرگ و بیماری و از دست دادن عزیزان موجب شد که افراد بازنگری عمیقی در روابط با عزیزان، برنامه‌های جمعی با نزدیکان، اصول و ارزش‌ها و

هنجارهای خانوادگی خود داشته باشند در حالی که همه جنبه‌های زندگی اجتماعی محدود به خانه و خانواده شد افراد مجبور به شکل دهی اصول و رویه‌هایی شدند که بتوانند جنبه‌های مختلف زندگی خویش را مدیریت کند در چنین شرایطی برش‌های جدیدی از زندگی شکل گرفت که تحت تأثیر تجربه یک بحران عظیم جهانی متحول شده و تفاسیر مجددی را از پدیده‌های پیشین رقم زد خانواده که تمام‌قد در مقابل بحران کرونا قد علم کرده بود به دلیل تجربیات متفاوت اعضای خود نیاز به تغییرات را به شدت احساس کرده و در صورت‌های مختلفی در تفاسیر افراد حضور پیدا کرد افراد بر مبنای وقایعی که از این دوران خاص طوفانی مشاهده کرده بودند اشکال جدیدی از زندگی خانوادگی را در تجربه زیسته خود حاضر یافتند در دوران پاندمی کرونا، خانه به مکانی تبدیل شد که تمام ابعاد زندگی اجتماعی در آن متمرکز گردید این تغییرات عمیق باعث شد که افراد به ایجاد اصول و رویه‌های جدیدی برای مدیریت زندگی روزمره خود بپردازند تجربه بحران جهانی کرونا، برش‌های جدیدی از زندگی خانوادگی را به نمایش گذاشت و معنای خانواده را به شکلی ریشه‌ای دگرگون ساخت. افراد بر مبنای تحولات درک و فهم خود از این دوران، اشکال جدیدی از زندگی خانوادگی را تجربه کردند خانواده‌ها ناگزیر به بازاندیشی در ارزش‌ها و کارکردهای خود شدند و به همین دلیل صورت‌های جدیدی از خانواده باتکیه بر انعطاف‌پذیری و توانایی سازگاری، پدیدار گشتند تجربه پاندمی باعث شد لایه‌های پنهان و تاریک درون خانواده‌ها آشکار شوند و افراد با بهت و شگفتی از این جنبه‌های ناشناخته مواجه گردند این افشاگری‌ها گاهی به بازنگری اساسی در روابط و ارزش‌های خانوادگی انجامید در مواردی، خانواده‌ها به دلیل این تجربیات دچار احساس بیگانگی شدند و نتوانستند روابط خود را بازسازی کنند این بیگانگی ممکن است منجر به شکل‌گیری خانواده‌هایی شود که اعضای آن‌ها، به‌ویژه از لحاظ سلیقه و اهداف زندگی، احساس جدایی و غریبی با یکدیگر دارند در برخی موارد افراد به جای تلاش برای تغییر، خود را به جریان حوادث سپرده و از بازسازی روابط ناامید شده‌اند فضای مجازی در دوران پاندمی کرونا به یکی از اعضای جدید خانواده تبدیل شد این فضا به عنوان یک ابزار حیاتی برای ارتباط، آموزش، تفریح و حتی تصمیم‌گیری‌های خانوادگی جای خود را در زندگی روزمره افراد باز کرد تأثیر فضای مجازی چنان گسترده بود که برخی خانواده‌ها به شدت تحت تأثیر آن قرار گرفتند و معنای جدیدی از خانواده را که مبتنی بر تعاملات مجازی است، پذیرفتند این تغییر نه تنها نگرش‌ها و ارزش‌های خانوادگی را دگرگون کرد بلکه چالش‌های اخلاقی جدیدی را نیز به وجود آورد به این ترتیب، فضای مجازی به شکل دهی به تصور جدید از خانواده کمک کرد و نقش مهمی در تغییر الگوهای ارتباطی و اجتماعی داشت.

پاندمی کرونا نارضایتی و ناآرامی‌های مختلفی را نیز در خانواده‌ها آشکار ساخت. بسیاری از افراد در این دوران به این نتیجه رسیدند که رضایت از خانواده نیاز به بازتعریف دارد. درحالی که نقش‌ها و وظایف سنتی در خانواده‌ها مورد بازنگری قرار گرفتند نابرابری‌های موجود به‌ویژه در نقش‌های جنسیتی، موجب بروز تعارضات و نارضایتی‌های عمیق شد. اعضای خانواده‌ها، به‌خصوص زنان، احساس کردند که تلاش‌ها و مسئولیت‌هایشان کمتر مورد توجه قرار گرفته و در مواردی حتی نادیده گرفته شده است. این نارضایتی به بروز تنش‌ها و درگیری‌های بیشتر در خانواده انجامید و نشان داد که خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی، نیازمند تحولاتی اساسی در توزیع نقش‌ها و مسئولیت‌ها است. اگرچه اکنون باگذشت چندین ماه از پایان پاندمی کرونا بسیاری از عرصه‌های زندگی به وضعیت ماقبل خود بازگشته است؛ اما نمی‌توان انکار کرد که این پدیده جهانی به هر رو اثراتی بر خانواده‌ها داشته است که حتی پس از پایان این دوران نیازمند مطالعه و تحقیق است. زیرا درحالی که مبرهن است که «خانواده اساساً یک قانون کمک، تسکین، اتیام و شفاف‌بخشی است و قانونی است که باید فشارهای روانی وارد شده بر اعضای خود را تخفیف دهد و راه رشد و شکوفایی آن‌ها را هموار سازد» (Henarian, 2011)، نباید از یاد برد که مطالعه نتایج و تجارب مشابه در موارد دیگر، می‌توان تصویر بزرگتری از تأثیرات این تحولات بر خانواده پس از کرونا ارائه داد و خود را برای تحولات بعدی آماده کرد.

محدودیت‌ها و پیشنهادات: نهایتاً پژوهش حاضر همراه با محدودیت‌هایی همراه بوده است. به طوری که این پژوهش در بین زوجین مراجعه‌کننده به مراکز روان‌شناسی شهر آمل انجام شد، پس می‌بایست جوانب احتیاط در تعمیم رعایت شود. یکی از محدودیت‌ها استفاده از پرسش‌نامه خوداظهاری در این مطالعه است. از جمله محدودیت‌های دیگر پژوهش

حاضر این است که پژوهش حاضر از نوع مقطعی بود و داده‌ها در یک مقطع زمانی خاص به دست آمده است. تحقیقات آینده می‌تواند رابطه بین متغیرها را در یک مطالعات طولی بررسی کند. همچنین انجام تحقیقات مشابه بر روی نمونه‌های متنوع تر از شهر آمل در جوامع مختلف توصیه می‌شود. در مجموع نتایج نشان داد که روان‌رنجوری و مقابله اجتنابی نقش کلیدی در پیش‌بینی طلاق عاطفی دارند. توصیه می‌شود برای کاهش طلاق عاطفی و افزایش رضایت زناشویی، کارگاه‌هایی در قالب پیشگیرانه مانند کارگاه‌های آموزش راهبردهای مقابله‌ای و شناسایی ویژگی‌های شخصیتی از جمله روان‌رنجوری در تمامی مؤسسات مانند مدارس، دانشگاه‌ها، صدا و سیما و ادارات و کلینیک‌های درمانی و روان‌شناختی برگزار شود. علاوه براین پرداختن به این عوامل در مشاوره و آموزش قبل از ازدواج و تحقیقات آتی عملی و مؤثر خواهد بود.

تعارض منافع: نویسندگان اعلام می‌کنند که هیچ تضاد منافع مرتبط با این تحقیق وجود ندارد. یکپارچگی این تحقیق با رعایت دستورالعمل‌های اخلاقی حفظ شده است تا شفافیت کامل در طول فرآیند تحقیق تضمین شود. این تعهد به استانداردهای اخلاقی اعتبار یافته‌ها را تقویت کرده و اهمیت تحقیقات بی‌طرفانه را در فهم دینامیک‌های خانوادگی طی پاندمی COVID-19 برجسته می‌کند.

ملاحظات اخلاقی: تأیید اخلاقی برای این مطالعه از کمیته بررسی مؤسسه مربوطه دریافت شده است تا اطمینان حاصل شود که تمام رویه‌های تحقیق مطابق با استانداردهای اخلاقی انجام شده است. رضایت آگاهانه از تمامی شرکت‌کنندگان قبل از مشارکت آن‌ها تأمین شده است؛ با تضمین حفظ ناشناسی و محرمانگی آن‌ها در طول فرآیند تحقیق. شرکت‌کنندگان کاملاً درباره هدف مطالعه، رویه‌ها و حق خود برای انصراف هر زمان بدون پیامد مطلع شدند.

حمایت مالی: این مقاله تحقیقاتی بدون هیچ گونه تأمین مالی یا حمایت مالی انجام شده است. تمام جنبه‌های مطالعه مستقل انجام شده است تا یکپارچگی و بی‌طرفی یافته‌ها تضمین شود.

تشکر و قدردانی: بدین وسیله از اساتید محترم و متخصصان حوزه علوم اجتماعی، ارتباطات، روانشناسی، مطالعات فرهنگی و مطالعات خانواده که در این تحقیق شرکت کردند صمیمانه قدردانی می‌کنم. بینش‌ها و تخصص بی‌نظیر آنها به غنای این مطالعه افزوده است. همچنین از خانواده‌هایی که در تهران زندگی می‌کنند و تجربیات خود را با ما به اشتراک گذاشتند صمیمانه تشکر می‌کنم.

References

- Azadarmaki, T. (2018). Sociology of the Iranian family. Samit Organization.
- Boudlaie, H. (2017). Phenomenological research method. Andisheh Ehsan
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry research*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>
- Creswell, J. W. (2012). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry research*. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>
- Cavanagh, S. E. (2008). Family structure history and adolescent adjustment. *Journal of family* (29(7)), 944-980 .
- Christensen, B. L., Johnson, R. B., & Turner, L. A. . (2011). *Research Methods, Design and Analysis*. Pearson
- Chung G, L. P., Wong PYJ (2020). Mediating Effects of Parental Stress on Harsh Parenting and Parent-Child Relationship during Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Singapore. . 801-812. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00200-1> .
- Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Singapore. . 801-812. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00200-1>
- Ghasemi, Z. (2021). The lifestyle of families and its relationship with the level of involvement with the corona virus. *Iranian Journal of Social Studies*, 5(3), 51-75. <https://doi.org/10.22034/jss.2021.250980>
- Henarian, M. Y., Seyed Jalal. (2011). The study of Divorce reasons in Tehran Family Courts. *Journal of Clinical Psychology Studies*, 1(3), 153-127. https://jcps.atu.ac.ir/article_2104_d07b3ff1c3c6aaa3a26bb0fe299e0ff1.pdf
- Hosseini, H. (2007). Sociology of family breakdown and divorce; A collection of analyzes of social issu in Iran. *Sociologists* .
- Imani Jajermi, H. (2020). Social consequences of the spread of the corona virus in Iranian society. *Social Impact Assessment* ,1(2) ,87-103 <https://doi.org/https://doi.org/10.18502/acta.v58i12.5160>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Martínez-de-Quel Ó., S.-I. D., López-Flores M., Pérez C.A. (2021). Physical activity, dietary habits and sleep quality before and during COVID-19 lockdown: a longitudinal study. . *Appetite*., 158. <https://doi.org/doi:10.1016/j.appet.2020.105019>
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press. .
- McCarthy, R. a. E., Rosalind. (2011). *Key Concepts in Family Studies*. SAGE .
- Mokhtari Hessari, P., Moazi, Behnaz, and Montazeri, Ali. (2019). Infodemic, misinformation and the COVID-19. *Payesh*, 9(3), 349-353. <https://doi.org/10.29252/payesh.19.3.349>
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological research methods*. Sage Publications
- Nazari, R. (2021). Family lifestyle changes during the Corona epidemic. *Applied studies in social sciences and sociology*, 3(16), 67-74. <https://civilica.com/doc/1494771> .
- Rafipour, F. (1999). *Anatomy of society: an introduction to applied sociology*. Publishing Company .
- Tajbakhsh, G. (2020). An Analysis of the Modern Lifestyle in the Post-Corona Era. *Strategic Studies of Public Policy*, 10(35), 340-360. https://sspp.iranjournals.ir/article_48015_e7a9306320fd7369eaa939efed8f0e1d.pdf
- willoughby, B. J., Hall, S. S., & Luczak, H. P. . (2013). Marital Paradigms: A Conceptual Framework for Marital Attitudes, Values, and Beliefs. *ournal of Family(Issues* 36(2)), 188-211. <https://doi.org/10.1177/0192513X13487677>.
- Zakaei, M. S. (2011). Theory and Method in Qualitative Research. *Social Science Quarterly*, 9(17). <https://doi.org/20.1001.1.17351162.1381.9.17.2.0>.